

Галина Невинна

УДК [321:316.325]:282

ВПЛИВ КАТОЛИЦИЗМУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕОКРАТИЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ВАТИКАНУ

У статті аналізується вплив католицизму на функціонування теократичної політичної системи Ватикану.

Ключові слова: Ватикан, католицизм, теократія, політика.

Влияние католицизма на функционирование теократической политической системы Ватикана

В статье анализируется влияние католицизма на функционирование теократической политической системы Ватикана.

Ключевые слова: Ватикан, католицизм, теократия, политика.

Influence of catholicism is on functioning of the theocratic political system of Vatican

In the article the analysis of influence of catholicism is carried out on functioning of the theocratic political system of Vatican.

Keywords: Vatican, catholicism, theocracy, policy.

Ватикан є сьогодні найменшою за розмірами державою світу, але значення та вплив цієї держави визначається за іншими мірками – кількістю католиків у світі, а також міжнародним авторитетом глави держави – Папою. Стає очевидним, що у ХХІ ст. авторитет та впливовість держав визначатиметься не лише розмірами та військовою могутністю, а зовсім іншими, а можливо і протилежними чинниками.

Досліджувана країна є досить своєрідною та унікальною. Цікавим у такому контексті є вивчення політичної системи цієї країни, яка може характеризуватись як абсолютна теократична монархія. Політика, релігія і церква у цій державі є взаємопроникаючими сферами, кордони між ними знівельовалися.

У сучасній українській історіографії є чимало досліджень політичної системи цієї країни, але з погляду політичних наук. Тут

можна згадати праці В. Шаповала [1], І. Дубовича [2] тощо. Інтерес до Ватикану як держави зріс, коли Папою став Іван Павло II, який, власне, і підніс авторитет країни. Про це може свідчити і поява нових досліджень молодих політологів, таких як В.А. Козлов [3].

У даній статті автор спробує показати політичну систему, внутрішню та зовнішню політику Ватикану через призму католицизму.

Незважаючи на свої незначні розміри, Ватикан наділений всіма атрибутами суверенної держави – там є уряд, суд, пошта, ЗМІ, навчальні заклади, валюта (вона ходить в Італії нарівні з лірою, але циркулює, головним чином, серед нумізматів), паспорти, а також військо, хоча і суто символічне. Держава на пагорбі Монте-Ватикано має так звану теократичну форму правління, адже всі вищі посади займає тут духовенство, а найвищою особою є глава католицької церкви Папа Римський. Після обрання він править до самої смерті, його влада є абсолютною. Практично ж Ватиканом править губернатор.

Ватикан не має Конституції, її роль виконували Конституційні акти міста-держави Ватикан від 7 червня 1929 р., найбільш важливим з них був Основний закон, а також “апостолічна конституція” від 15 серпня 1967 р. В листопаді 2000 р. Папа обнародував новий Основний закон Ватикану, який фактично закріпив систему розділення влади.

Історичні чинники, що привели до появи на карті світу сучасної держави Ватикан, сягають IV ст., коли імператор Костянтин Великий переніс столицю імперії з Риму на береги Босфору, перейменованого на Константинополь. Рим, а також Римська церква з центральної перетворилися тоді ніби на провінційну, віддалену від столиці й трону.

Імператори не завжди мали можливість захищати свої володіння на далекому Апеннінському півострові – для імперії починалися століття внутрішніх смут, поділу держави, нашествия варварів, війн з ісламом. Тому часто виходило так, що єдиною реальною владою в Римі залишався Римський єпископ. В умовах постійної військової загрози він був змушений захищати місто й римлян, вести переговори й укладати угоди з вождями нападників (вестготів, вандалів, лангобардів, франків та ін). Формально підпорядковуючись Константинополю, римські єпископи (починаючи з V ст. – “папи”) фактично самостійно правили Римом та

прилеглими частинами Італії, сполучаючи в своїх руках церковну і світську владу.

У 800 р. відбулася знаменна подія – Римський Папа коронував Карла Великого як “імператора Священної Римської імперії”. Тим самим Римська церква формально вийшла зі складу Візантійської імперії і пов’язала свою долю з молодими “варварськими” державами Західної Європи. Втім, євхаристійний зв’язок зі східними церквами не перервався. Саме тоді утворилася так звана Папська область під церковним і світським управлінням Папи, що проіснувала, з незначними перервами, більше 1 000 років. У ХІХ ст. розпочалася боротьба за визволення й об’єднання Італії і 1870 р. італійські війська зайняли Рим і остаточно скасували залишки Папської області. Тодішній папа Пії IX не визнав цього акту, зачинився у Ватикані і проголосив себе “в’язнем Ватикану”. Такий ненормальний стан продовжувався до 1929 р., коли уряд Беніто Муссоліні й Ватикан в особі папи Пія ХІ підписали Латеранські угоди, згідно з якими церква визнала державу Італію а італійський уряд визнав суверенну католицьку державу – Ватикан. Сьогодні у добрих взаєминах зацікавлена, мабуть, більше Італія, ніж Ватикан, – зважаючи на кількість паломників до країни. Вірогідно припустити, що теперішня римська ієрархія не жалкує за колишньою світською владою – католицька церква і без цього має достатньо міжнародного духовного авторитету. Однак, шкода, що зараз не існує Папської області – у ній могли б на практиці перевірятися соціальні доктрини католицької церкви, які розробляються вже понад 100 років і викладені, зокрема, в енцикліці “Сотий рік” Папи Івана Павла ІІ.

Апостольська столиця (Апостольський престол) Ватикан є місцем перебування столиці світової католицької церкви, резиденцією Пап – “послідовників Петра і Павла”, апостолів, які у першому столітті мученицькі загинули в Римі. Католицька церква самодержавно управляється Римськими Папами, які мають чимало титулів – єпископ Риму, Намісник Ісуса Христа, Наступник князя апостолів (Петра), Верховний понтифік, Патріарх Заходу, Примас Італії, Архієпископ і Митрополит Римської церковної області, Верховний правитель міста-держави Ватикан, а ще – Слуга слуг Божих [4].

Римські Папи володіють всією повнотою вищої законодавчої, виконавчої та судової влади у католицькій церкві. Зрозуміло, однак, що Папи не керують церквою одноосібно, а мають зважати на

думи єпископів церкви в усьому світі, яких сьогодні нараховується майже п'ять тисяч. Певний рівень колегіальності при прийнятті рішень забезпечується скликанням вселенських соборів та синодів. Скликати й очолювати їх мають право тільки Папи. За всю історію західної церкви відбувся 21 Вселенський собор (приблизно один собор у століття), включно з соборами першого тисячоліття, коли християни були ще нерозділеними. Останнім католицьким Вселенським собором став реформаторсько-стратегічний II Ватиканський собор 60-х рр. XX ст. Синоди церкви відбуваються регулярно і вирішують важливі сьогоденні проблеми.

Між соборами і синодами справами церкви керують численні й розгалужені адміністративні церковні установи. Головним правлячим адміністративним органом є Римська курія, що включає Державний секретаріат, 6 конгрегацій (міністерств), три трибунали (суди), 12 папських рад з різних питань. Керівником Курії і другою після Папи адміністративною особою Апостольського престолу є кардинал-держсекретар (він виконує функції прем'єр-міністра і міністра закордонних справ).

На початку XXI ст. Ватикан підтримує дипломатичні відносини з 168 країнами світу, в яких він представлений папськими послами (нунціями). Неофіційна дипломатія здійснюється через Папську раду, яка має відділення в багатьох країнах, а також через католицькі неурядові організації. Традиційно консервативна політика довоєнних і перших післявоєнних років змінилась на межі 1950 – 60-х рр. політикою оновлення (“аджорнаменто”), яка знайшла вираження в документах II Ватиканського собору (1962 – 1965 рр.). Сучасна соціальна доктрина католицької церкви виходить з ідеї зміцнення миру як глобальної цінності, діалогу цивілізацій і культур, засудження всіх видів насилля і релігійного фанатизму, закликає до створення всесвітнього “кооперативного уряду” і до розширення діяльності міжнародних урядових і громадських організацій.

Головною доктринальною основою дій сучасної дипломатії Апостольської столиці виступають рішення II Ватиканського собору, які були закріплені у формах конституцій, декретів, декларацій та постанов.

Якщо порівнювати змістовну суть дипломатичної діяльності Святого Престолу у біполярній і постбіполярній системі міжнародних відносин, переломний момент яких припадає на понтифікат Івана Павла II, то вона становить одне й те саме – забезпечення

поваги прав людини, євангелізація, благодійна, освітньо-виховна діяльність, екуменічний та міжрелігійний діалог. Поряд з тим існує і різниця. У біполярній системі дипломатія Святого Престолу, перш за все, боролася за дотримання фундаментальних прав людини у країнах соціалізму, а у постбіполярний період, коли все більше почала панувати ідеологія лібералізму, увага змістилася на боротьбу за католицьке розуміння свободи [5].

У 1971 р. Святий Престол заявив про своє рішення притримуватися Договору про непоширення ядерної зброї, Святий престол – найстаріший (з 1942 року) дипломатичний союзник Республіки Китай (Тайванню) і нині є єдиним суверенним суб'єктом міжнародного права в Європі, який формально визнає Республіку Китай (Тайвань).

Також на початку 1990-х рр. Ватикан встановив дипломатичні відносини з країнами Східної та Центральної Європи, в яких раніше існував комуністичний устрій, а також з низкою держав колишнього Радянського Союзу.

У 2007 р. Святим Престолом були встановлені дипломатичні відносини з Саудівською Аравією.

Дипломатичні місії іноземних держав акредитуються при Святому Престолі, а не при місті-державі Ватикан. Іноземні посольства і представництва, акредитовані при Святому Престолі, через малу територію Ватикану, розташовані в Римі, тому, наприклад, в італійській столиці може знаходитись її власне посольство.

У 2006 р., у зв'язку з ростом терористичної загрози, Ватикан оголосив про наміри приєднатися до Шенгенських угод. Шенгенські угоди передбачають не лише відміну перевірок на спільних кордонах між європейськими країнами, які їх підписали, але і доступ до спеціальної інформаційної системи правоохоронних органів.

Ватикан активно виступає за збереження миру і врегулювання міжнародних конфліктів. У 1991 р. Ватикан застерігав від війни у Перській затоці. Католицька церква відіграла помітну роль у припиненні громадянських війн у Центральній Америці. Під час поїздок у цей регіон Папа закликав до припинення громадянської війни у Гватемалі, примирення у Нікарагуа.

Крім того, Ватикан зацікавлений у досягненні врегулювання конфліктів на Близькому Сході. Раніше папська держава не підтримувала дипломатичних відносин з Ізраїлем, не визнаючи

кордонів Ізраїльської держави, а Єрусалим – його столицею. Лише у 1993 – 1994 рр. обидві держави домовились про взаємне визнання і зобов'язались вести боротьбу з усіма формами антисемітизму, расизму та релігійної нетерпимості. Ізраїль пообіцяв охороняти християнські святині, дотримуватись прав людини, свободу совісті і віросповідання. У 1994 р. Ватикан установив офіційні відносини з Організацією звільнення Палестини.

У 2003 р. Ватикан виступив із засудженням американо-англійського втручання в Ірак, закликаючи до мирного вирішення конфлікту.

Ватикан орієнтується на покращення відносин з іншими віросповіданнями. Апостольське послання “Світло зі Сходу” (1995 р.) закликала до діалогу зі східними християнськими церквами, зокрема православними. У червні 1995 р. Папа і Константинопольський патріарх обговорили проблеми міжцерковного діалогу і провели спільну службу в соборі Святого Петра у Ватикані. У 1999 р. представники католицької церкви і Всесвітнього союзу лютеран після тридцятилітнього діалогу підписали Спільну заяву про вчення про виправдання, врегулювавши тим самим спір, який більше 450 років тому став причиною церковного розколу в Західній Європі.

У системі багатосторонньої дипломатії бере участь не лише Святий Престол як центральний керівний орган католицької церкви, але й підконтрольна йому інституція Держава-Місто Ватикан. Святий Престол представлений у тих міжнародних організаціях і органах, які більше стосуються духовних інтересів католицької церкви. Це такі міжнародні міждержавні організації і органи, як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй, Міжнародне агентство з атомної енергії, Європейський Союз (ЄС), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація африканської єдності та ін. Своєю чергою, Держава-Місто Ватикан бере участь у міжнародних організаціях та органах швидше технічного характеру: Міжнародна рада з питань зерна, Всесвітній поштовий союз, Міжнародний союз електрозв'язку тощо.

Святий Престол у системі багатосторонньої дипломатії переважно представлений спостережними місіями, а Ватикан бере участь тільки як повноправний член міжнародних організацій і органів. Це пояснюється тим, що в міжнародних інституціях загальнополітичного характеру, де представлений Святий Престол,

як звичайно, необхідно приймати суто політичні рішення, що суперечить духовній природі і цілям присутності католицької церкви у системі міжнародних відносин, які диктують їй залишатись поза політичними іграми. Своєю чергою, повноправна участь Ватикану в інституціях технічного характеру об'єктивно не зобов'язує Апостольську столицю приймати політичні рішення.

Назва дипломатичних посад папських представників свідчить про те, чи мають вони право голосу в певній міжнародній організації або органі чи ні. Представник, який має право голосу, називається делегатом, постійним представником, а той, що не має цього права, – спостерігачем [3].

Серед багатьох міжнародних організацій та органів найважливішою для Святого Престолу є його участь у роботі ООН, її спеціалізованих установ та конференціях. Представництво Святого Престолу в ООН має статус спостережної місії. Це означає, що папський представник у цій інституції не має права голосу. Нині відсутність права голосу є єдиним, що відрізняє Святий Престол від статусу держав-членів.

Святий Престол також бере активну участь у роботі різних конференцій під егідою ООН. Справжніми викликами дипломатії Апостольського Престолу стали Міжнародна конференція ООН з народонаселення і розвитку в Каїрі (1994 р.) та Четверта міжнародна конференція ООН з проблем жінок у Пекіні (1995 р.) Причиною особливого інтересу Святого Престолу до цих конференцій стали проекти заключних документів, ухвалення яких, на думку Апостольської столиці, суперечило б фундаментальним етичним принципам.

Окрім діяльності в ООН та міжнародних конференцій під її егідою, Святий Престол також активно діє в системі спеціалізованих установ ООН. Апостольський Престол із 20 спеціалізованих установ бере участь у 14, тобто в усіх тих, що не стосуються економічної сфери.

Поміж багатьох регіонів світу Святий Престол приділяє особливу увагу Європейському континенту, оскільки саме тут є його місцезнаходження і сфера духовних інтересів. Відповідно до цього Апостольська столиця намагається підтримувати тісні відносини не лише з державами, але й міжурядовими регіональними організаціями й органами. Зокрема, Святий Престол представлений в ОБСЄ як член цієї організації, а також є спостерігачем при ЄС.

Миротворчість є одним із найголовніших напрямів дипломатичної діяльності Святого Престолу. Послання і захист миру становлять доктринальні зобов'язання для католиків і всіх християн.

Таким чином, можна констатувати, що унікальність політичної системи Ватикану полягає, у тому, що у цій країні світська та релігійна влада не лише мирно співіснують, а й неможливі одна без одної. Зовнішньополітичний авторитет Ватикану невіддільний від релігійного. Крім того, це, мабуть, єдина держава у світі, яка не використовує агресивних методів ведення внутрішньої та зовнішньої політики. Одним із чинників ефективності такої діяльності є католицька релігія.

Список використаних джерел та літератури

1. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : [підручник] / В. М. Шаповал. – К: Юрінком Інтер, 2006. – 435 с.
2. Дубович І. Країнознавчий словник-довідник / І. Дубович. – Львів : Видавничий дім „ПАНОРАМА”, 2003. – 575 с.
3. Козлов В. А. Дипломатія Святого Престолу у сучасній системі міжнародних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 / В. А. Козлов – К., 2007. – 20 с.
4. Козлов В. А. Дипломатія Святого Престолу у сучасній системі міжнародних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.04 / В. А. Козлов – К., 2007. – 20 с.
5. Там само.